

www.isft.uz

“ISFT” ILMIY-USLUBIY JURNAL
“ISFT” НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
“ISFT” SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL JOURNAL

ISSN: 3030-329X

2024/4-son

www.jurnal.isft-ilm.uz

TURISTIK KORXONALAR FAOLIYATINI TARTIBGA SOLISHNING MOLIYAVIY MEXANIZMINI SHAKLLANTIRISH ASOSLARI

Amriddin XAMDAMOV¹

¹“ISFT” instituti Samarqand filiali Ilmiy bo‘lim boshlig‘i, PhD

KALIT SO‘ZLAR	ANNOTATSIYA
Turizm, moliyalashtirish, imtiyozli kreditlash, soliq imtiyozlari, turizm infratuzilmasini rivojlantirish, moliyaviy mexanizm, davlat tomonidan tartibga solish.	Maqolada O‘zbekiston Respublikasi turizm tashkilotlarini moliyalashtirish sohasida hozirgi holati va asosiy tendensiyalari o‘rganilgan. Bunda davlatning va xususiy moliyalashtirish manbalari tahlil qilinib, imtiyozli kreditlash, soliq imtiyozlari va turizm infratuzilmalarini rivojlantirishga qaratilgan samarali loyihalarni subsidiyalash masalalariga alohida e‘tibor qaratilgan. Ushbu maqolada turizm sektori oldida turgan asosiy muammo va yechilishi shart bo‘lgan masalalar belgilab berilgan va muvaffaqiyatli amaliyot va mexanizmlari tahlili asosida ularni bartaraf etish yo‘llari taklif qilingan.
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА	АННОТАЦИЯ
Туризм, финансирование, льготное кредитование, налоговые льготы, развитие туристической инфраструктуры, финансовый механизм, государственное регулирование.	В статье изучены текущая ситуация и основные тенденции в сфере финансирования туристических организаций Республики Узбекистан. Анализируются государственные и частные источники финансирования и особое внимание уделяется льготному кредитованию, налоговым льготам и субсидированию эффективных проектов, направленных на развитие туристической инфраструктуры. В данной статье определены основные проблемы, стоящие перед туристической сферой, и проблемы, которые необходимо решить, а также предложены пути их устранения на основе анализа успешной практики и механизмов.
KEY WORDS	ABSTRACT
Tourism, financing, preferential lending, tax incentives, tourism infrastructure development, financial mechanism, state regulation.	The current situation and main trends in the field of financing tourism organizations of the Republic of Uzbekistan are studied in the article. State and private sources of financing are analyzed and special attention is paid to preferential lending, tax incentives and subsidization of effective projects aimed at the development of tourism infrastructures. In this article, the main problem facing the tourism sector and the issues that need to be solved are defined, and the ways to eliminate them are proposed based on the analysis of successful practices and mechanisms.

Kirish. Jahon raqamli iqtisodiyot sharoitiga o‘tishning hozirgi bosqichida turizm eng tez sur‘atlar bilan rivojlanayotgan soha hisoblanib, istiqbolli tarmoqlardan biriga aylanib bormoqda. Bugungi kunda “jahon yalpi ichki mahsulotidagi turizm ulushi 10 foizni, jahon xo‘jaligi yalpi investitsiyalaridagi ulushi 7 foizni, soliq tushumlarining 5 foizni, jahondagi iste‘mol xarajatlarining 11 foizni,

jahon xo‘jaligi xizmatlar eksportining esa 29 foizini va har 16 ta yangi yaratilayotgan ish o‘rnining bittasi aynan turizm sohasining hissasiga to‘g‘ri kelmoqda” [1].

Shuningdek, Butunjahon turizm va sayohatlar bo‘yicha kengashi (The World Travel & Tourism Council, WTTC) prognozlariga ko‘ra, 2033-yilda turizm sohasining dunyo yalpi ichki mahsulotiga

www.isft.uz

“ISFT” ILMIY-USLUBIY JURNAL
“ISFT” НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
“ISFT” SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL JOURNAL

ISSN: 3030-329X

2024/4-son

www.jurnal.isft-ilm.uz

qo‘shgan hissasi 15,5 trillion AQSh dollariga yetadi, bu jahon iqtisodiyotining 11,6 foizini tashkil etadi hamda 430 million kishini ish bilan ta‘minlaydi [2].

Alohida ta‘kidlash kerakki, turizm sohasidagi korxonalar paydo bo‘layotgan imkoniyatlardan foydalanishga va yangi muammolarni hal qilishga intilayotgani sababli to‘g‘ri moliyaviy boshqaruvning ahamiyati tobora ortib bormoqda.

Bundan tashqari, turizm O‘zbekistonda iqtisodiy o‘shish va taraqqiyotni ta‘minlovchi asosiy tarmoq sifatida paydo bo‘ldi. Mamlakatning boy madaniy merosi, rang-barang landshaftlari va tarixiy ahamiyati uni mahalliy va xorijiy sayyohlar uchun jozibador maskanga aylantirgan. Turizm salohiyatini iqtisodiy farovonlik katalizatori sifatida e‘tirof etgan. O‘zbekiston hukumati turizm industriyasini rivojlantirish, uning o‘shishini qo‘llab-quvvatlash uchun turli strategiya va moliyaviy vositalarni amalga oshirishga ustuvor ahamiyat berdi. Ushbu keng qamrovli tahlil O‘zbekistonda turizmni rivojlantirish uchun foydalaniladigan moliyaviy vositalarni o‘rganishga qaratilgan. Tadqiqot turizm sektorini rivojlantirish uchun hukumat, moliya institutlari va xususiy sektor tomonidan qo‘llaniladigan moliyaviy mexanizmlar, siyosatlar va vositalarning ko‘p qirrali manzarasini o‘rganishga intiladi. Ushbu tadqiqotda moliyaviy qo‘llab-quvvatlash tizimlarining murakkab tomonlarini o‘rganilgan, ushbu vositalarning O‘zbekistondagi turizm sanoatining umumiy o‘shishi, barqarorligi va raqobatbardoshligiga ta‘siri haqida tushuncha berilgan. Ushbu tadqiqotning ahamiyati uning O‘zbekistonda turizmni rivojlantirishda moliyaviy

vositalarning rolini chuqurroq tushunishga hissa qo‘shish salohiyatidadir. Turizm sohasiga sarmoya kiritish va infratuzilmani rivojlantirishni rag‘batlantirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan turli yondashuv va tashabbuslarga oydinlik kiritib, ushbu tahlil siyosatchilar, soha manfaatdor tomonlari va O‘zbekistonning rivojlanayotgan turizm bozorida ishtirok etishga intilayotgan investorlar uchun qimmatli tushunchalar berishga qaratilgan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili.

A.Gudkov, E.Dedkova, E. Rozhdestvenskayalarning [3] ilmiy maqolasida turizmni rivojlantirishning moliyaviy mexanizmlariga alohida e‘tibor qaratib, quyidagi takliflarni bergan. Hozirgi vaqtda turizmni rivojlantirish siyosiy, tibbiy va iqtisodiy tebranishlar tufayli ushbu sohani o‘ta beqaror qiladigan ko‘plab muammolarga duch kelmoqda. Turizm bilan bog‘liq eng muhim iqtisodiy muammolardan biri bu investitsiyalar va moliyalashtirishning yetishmasligidir. Ushbu maqolaning maqsadi turizmni moliyalashtirish sohasidagi muammolar va imkoniyatlarni ko‘rib chiqishdir. Tadqiqot maqsadida turizmni moliyaviy qo‘llab-quvvatlashning asosiy yo‘nalishlari bo‘yicha jiddiy va dolzarb tahlil va tadqiqotlarga erishildi [3].

X. A. Aidjanovich [4] o‘zining ilmiy ishida jahon mamlakatlarida turizm industriyasining rivojlanish tendensiyalarini o‘rganib, quyidagi tavsiyalarni bergan. “Jahon turizmining rivojlanishi mamlakatlarni yaqinlashtiradi va ularning munosabatlarini faollashtirishga yordam beradi. Turizm deyarli barcha sohalarga ijobiy ta‘sir ko‘rsatib, mamlakat iqtisodiyotining jadal o‘shishiga yordam beradi.

www.isft.uz

“ISFT” ILMYIY-USLUBIY JURNAL
“ISFT” НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
“ISFT” SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL JOURNAL

ISSN: 3030-329X

2024/4-son

www.jurnal.isft-ilm.uz

Bundan tashqari, turizm sohasiga investitsiyalarning kirib kelishi, sayyohlik kompaniyalari imkoniyatlarining oshishi va yuqori daromad olish imkoniyati ushbu sohaga jalb qilingan investitsiyalar hajmining oshishiga yordam beradi” [4].

D.Eshonqulov [5] turizm sohasini davlat tomonidan boshqarish yo‘nalish va mexanizmlarining ahamiyati haqida chuqur ilmiy tahlil qilib, quyidagi takliflarni ilgari surgan. “O‘zbekistonda ko‘plab olimlar turizm sohasini davlat tomonidan boshqarish yo‘nalish va mexanizmlarining ahamiyatiga alohida e‘tibor qaratadi. 2017-yildan 2021-yilgacha O‘zbekistonda turizm faoliyatini rivojlantirishning zamonaviy muammosi O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta asosiy yo‘nalishi bo‘yicha harakatlar strategiyasining beshta ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu yo‘nalish besh yil davomida davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi” [5].

Bugungi kunda o‘rganilayotgan dolzarb ilmiy ishlarning aksariyati jahon mamlakatlarida turizm sohasining rivojlanish tendensiyalariga qaratilgan. Davlatning turizm sohasidagi rivojlanishni oshirish uchun moliyaviy mexanizmlar va investitsiyalar haqida chuqurlashtirilgan ilmiy tadqiqotlar, jahon miqyosida turizm sohasining rivojlanishi va uning mamlakatlarning iqtisodiyotiga ta‘siri haqida yangi tahlillar, davlat siyosati va strategiyalar to‘g‘risidagi takliflar keng ko‘lamda qo‘llanilishi mumkin bo‘ladi. Ushbu maqolalar jahon miqyosida turizm sohasidagi rivojlanishga oid yangi tahlillar va takliflarni ko‘rsatadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu maqola har bir ilmiy izlanish kabi olimlarning fikrlari va mulohazalarini tahlil etishni o‘z ichiga olib asosiy maqsadga erishish uchun ilmiy abstraksiyalash, induksiya, deduksiya, tizimli yondashish, qiyosiy tahlil kabi usullardan foydalanildi. Shuningdek, tadqiqot metodologiyasi nazariy tadqiqotlar o‘tkazish uchun tizimli yondashuvni, jumladan mavjud adabiyotlarni o‘rganish, konseptual asosni ishlab chiqish va tadqiqot mavzusi bilan bog‘liq nazariya va tushunchalarni tanqidiy tahlil qilishni ta‘minlaydi.

Tahlil va natijalar. O‘zbekistonda turistik korxonalar faoliyatini samarali rivojlantirish uchun foydalaniladigan turli moliyaviy vositalarni ko‘rib chiqishni talab qiladi. Bunda turizm sohasining infratuzilmasini rivojlantirish va marketing tashabbuslariga qaratilgan davlat imtiyozlari, soliq imtiyozlari, davlat-xususiy sheriklik, investitsiya fondlari va boshqa moliyaviy mexanizmlar ko‘rib chiqiladi.

Tadqiqot moliyaviy vositalarning O‘zbekistonda turizmni rivojlantirishga ta‘sirini baholaydi. Ushbu vositalarning investitsiyalarni jalb qilish, sayyohlar sonini ko‘paytirish, infratuzilmani yaxshilash va turizm sektorining umumiy raqobatbardoshligini oshirishda samaradorligi tahlil qilinadi. Ushbu bo‘limda O‘zbekistonda turizmni rivojlantirish uchun joriy moliyaviy vositalar bilan bog‘liq muammolar va imkoniyatlar ta‘kidlangan. Moliyalashtirishga kirish, tartibga solish to‘siqlari, xatarlarni boshqarish va innovatsiyalar va takomillashtirish uchun potensial sohalarni muhokama qilinadi. Tadqiqot natijalari asosida O‘zbekistonda turizmni rivojlantirish

uchun moliyaviy vositalar samaradorligini oshirish bo‘yicha tavsiyalar berildi. Ushbu tavsiyalarning maqsadi aniqlangan muammolarni hal qilish va turizm sohasida barqaror o‘shish uchun imkoniyatlardan foydalanishdir [7].

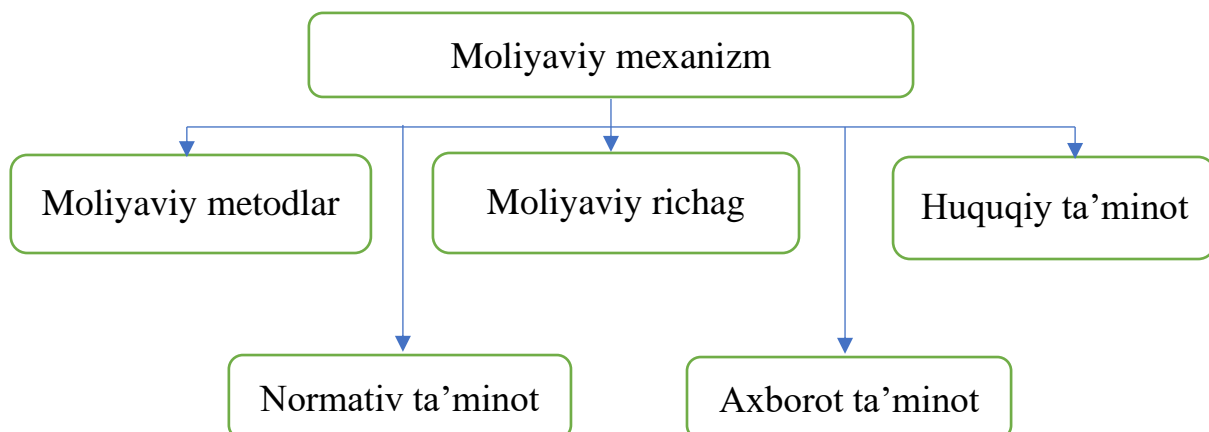
Turistik korxonalar faoliyatini tartibga solishning moliyaviy mexanizmini shakllantirishda quyidagilarni amalga oshirish maqsadga muvofiq sanaladi:

- turizmni boshqarish, viza va ro‘yxatdan o‘tkazish tartib-taomillarini, pasport va bojxona nazoratini soddalashtirish;
- turizm sohasini davlat tomonidan boshqarish va bozorga xos tarzda tartibga solish mexanizmini maqbullashtirish.
- turizm xizmatlarini tashkil etishda turistlar va ekskursantlarning hayoti va sog‘lig‘i xavfsizligini ta‘minlash bo‘yicha kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish;
- turizm industriyasi obyektlarini jadal rivojlantirish, asosiy turizm yo‘nalishlari

bo‘yicha yo‘l-transport va muhandislik-kommunikatsiya infratuzilmasini, yo‘lbo‘yi infratuzilmasini jadal qurish va rekonstruksiya qilish;

- xalqaro turizm rivojlanishi tendensiyalarini va zamonaviy marketing vositalari qo‘llanilishini hisobga olgan holda, raqobatbardosh turizm mahsulotlari va xizmatlarini ishlab chiqish;
- mamlakat hududlarida turizm axborot markazlari va chet elda turizm vakolatxonalari ochish, Internet tarmog‘idan faol foydalanish, har yili Toshkent xalqaro turizm yarmarkasini o‘tkazish yo‘li bilan turizm sohasida mamlakatimizning ijobiy qiyofasini shakllantirish;
- O‘zbekiston xorijiy investorlar uchun mehmondo‘stlik va aviatsiya sohalarida, xususan, mehmonxonalar infratuzilmasini kengaytirish va mamlakat aeroportlarini modernizatsiya qilishda katta imkoniyatlar yaratish zarur hisoblanadi [7].

1-rasm. Korxonalarining moliyaviy mexanizmi

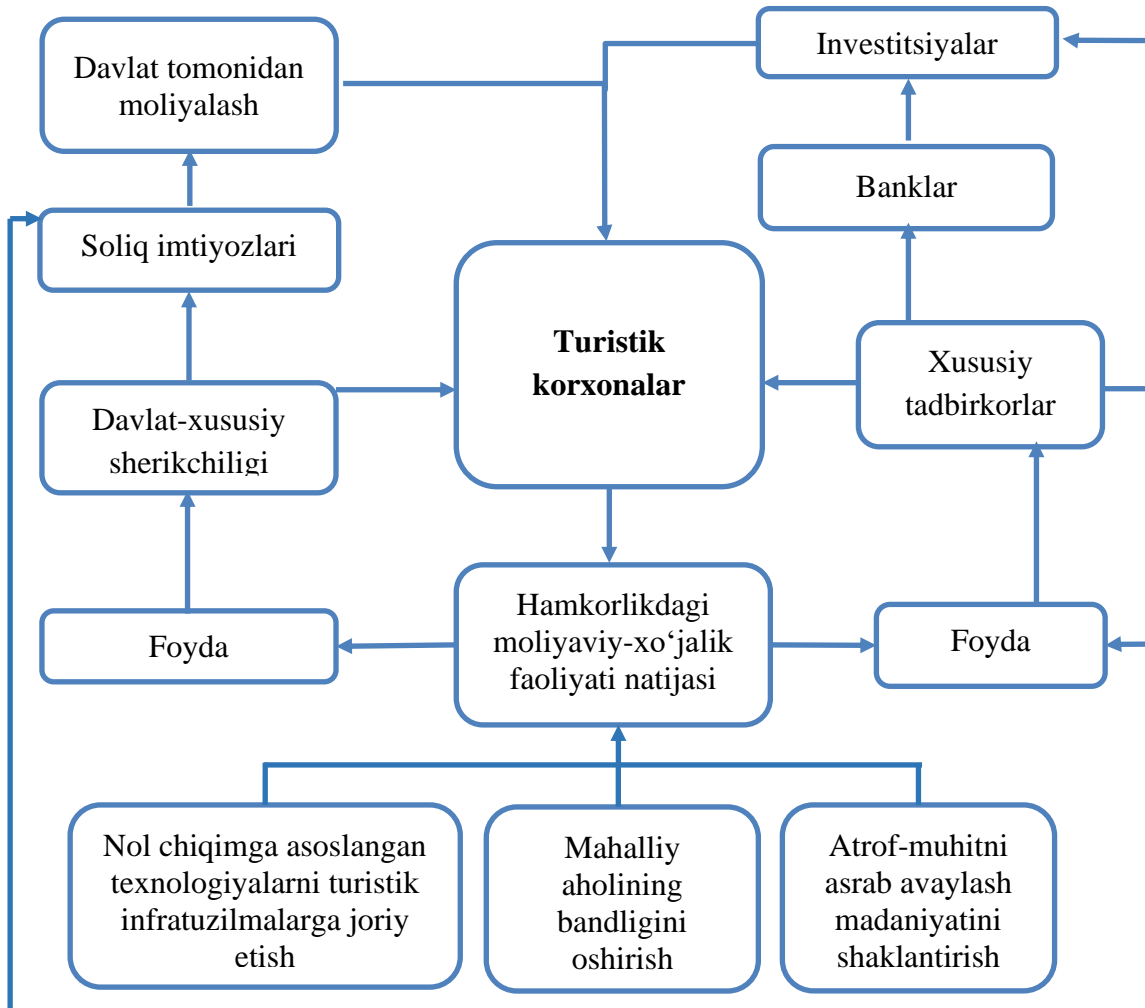
Turistik korxonalarining moliyaviy mexanizmi-korxonalar faoliyatini ta‘minlovchi tizim bo‘lib, moliyaviy metodlar, moliyaviy richaglar hamda normativ, huquqiy va axborot

ta‘minoti bazasini kabi elementlarni o‘z ichiga oladi. (1-rasm). Hukumatning xorijiy sarmoyalarni jalb etish va davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirishga qaratilgan

tashabbuslari xalqaro biznes uchun O‘zbekiston sayyohlik sanoatini rivojlantirishga hissa qo‘shish uchun qulay sharoit yaratadi. Xalqaro mehmonxona brendlarining Toshkentdan tashqarida Samarqand, Buxoro va Xiva kabi madaniy ahamiyatga ega shaharlarga kengayishi xorijiy investorlar uchun katta imkoniyat yaratadi. Bunga ko‘maklashish uchun quyidagi siyosat tavsiyalari taklif etiladi: Investitsiyalarni

rag‘batlantirish: hukumat qadimgi Ipak yo‘li bo‘ylab tarixiy ahamiyatga ega shaharlarda mehmonxonalar va franchayzalar tashkil etgan xorijiy investorlarga soliq imtiyozlari va imtiyozlarini taklif qilishni ko‘rib chiqishi kerak. Bunga soliq imtiyozlari, bojxona to‘lov imtiyozlari va korxonalariga investitsiyalarni rag‘batlantirish uchun soddalashtirilgan ma‘muriy jarayonlar kiradi

2-rasm. Turistik korxonalarini tartibga solishning moliyaviy mexanizmi.

Moliyaviy faoliyat xarajatlari – uzoq muddatga ijaraga olingan mol-mulklarga

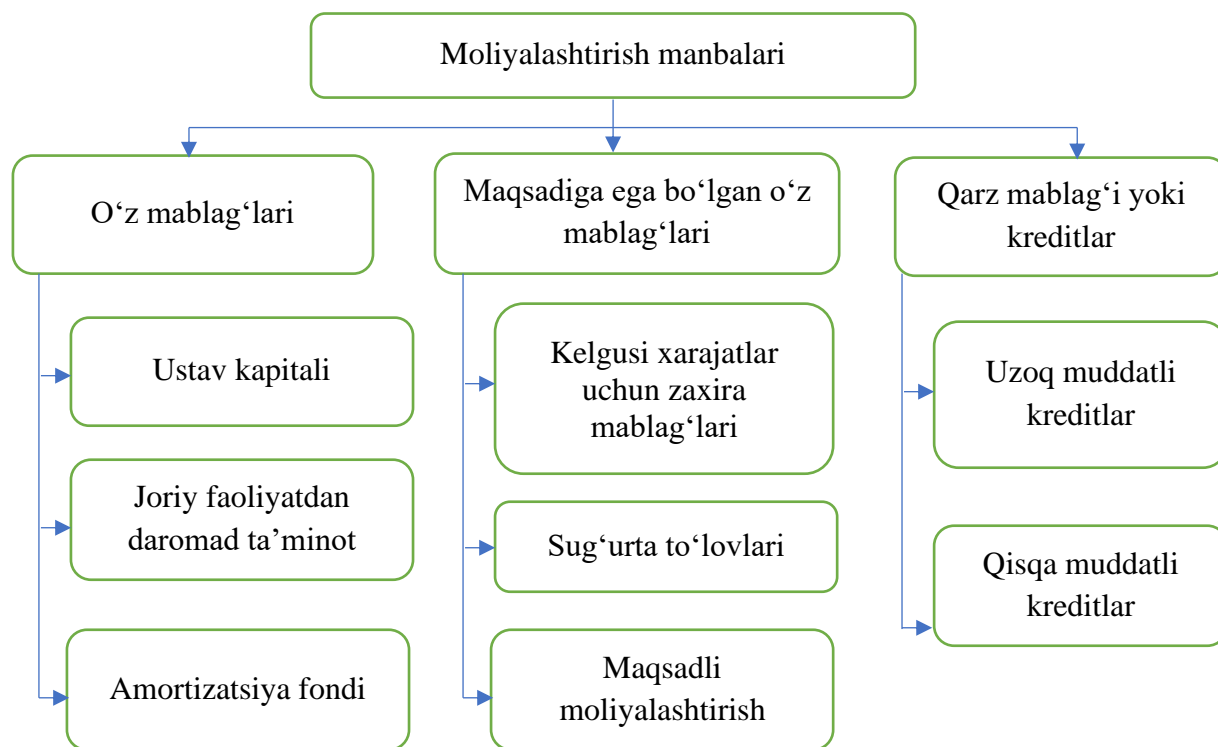
to‘lovlar, chet el valyutasi bilan operatsiyalar bo‘yicha salbiy kurs tafovutlar va zararlar,

qimmatli qog‘ozlarga sarflangan mablag‘larni qayta baholashdan ko‘rilgan zararlar va hokazo. Turistik korxonalarni barqaror rivojlantirish asosida davlat-xususiy sherikchiligi natijasida turistik sub‘ektlar faoliyatini moliyalashtirishni rivojlantirish bo‘yicha mexanizm ishlab chiqilgan. Davlat-xususiy sherikchilik asosidagi turistik korxonalar faoliyatini o‘rganganimizda hamkorlikdagi moliyaviy-xo‘jalik faoliyati natijasi eng asosiy muhim jarayon ekanligini hamda foydaning taqsimlanish jarayonida belgilangan shartnoma asosida taqsimlanishini kuzatdik. Turistik korxonalarni barqaror

rivojlantirish natijalari sifatida turistik sub‘ektlar faoliyati natijasida nol chiqimga asoslangan texnologiyalarni turistik infratuzilmalarga joriy etish, mahalliy aholining bandligini oshirish, atrof-muhitni asrab avaylash madaniyatini shakllantirishga erishiladi (2-rasm).

Turistik korxonalarni moliyalashtirish byudjet va byudjetdan tashqari mablag‘lar hisobidan qaytarilmaydigan asosda amalga oshiriladi. Bunday moliyalashtirish mexanizmi orqali davlat ushbu sohadagi davlat siyosatini amalga oshirish doirasida turizm korxonalarini maqsadli qo‘llab-quvvatlamoda.

3-rasm. Turistik korxonalarning moliyalashtirish manbalari.

Xulosa va takliflar. Zamonaviy iqtisodiyotda turizm nafaqat ko‘plab mamlakatlar uchun asosiy daromad manbalaridan biri, balki doimiy rivojlanish va o‘zgaruvchan bozor sharoitlariga moslashishni

talab qiladigan soha sifatida ham ishlaydi. Turizm korxonalarini samarali moliyalashtirish ularning barqarorligi, raqobatbardoshligi va innovatsion rivojlanishini ta‘minlashning hal qiluvchi

www.isft.uz

“ISFT” ILMIY-USLUBIY JURNAL
“ISFT” НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
“ISFT” SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL JOURNAL

ISSN: 3030-329X

2024/4-son

www.jurnal.isft-ilm.uz

omilidir. Turli xil moliyalashtirish manbalarini jalb qilish, shuningdek, innovatsion mexanizm va vositalardan foydalanish turizm sohasidagi tashkilotlarning moliyaviy holatini sezilarli darajada yaxshilash imkonini beradi.

Olib borilgan tadqiqot natijalariga ko‘ra quyidagi takliflar shakllantirildi:

Turizm korxonalari xavflarni minimallashtirish va moliyaviy barqarorlikni oshirish uchun xususiy investitsiyalar, davlat grantlari, kraudfanding va venchur kapitalni moliyalashtirishni o‘z ichiga olgan moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish imkoniyatlarini izlashlari kerak. Raqamli texnologiyalar va innovatsion yechimlarni faol o‘zlashtirish boshqaruv, marketing va xizmatlar ko‘rsatish samaradorligini oshirishi mumkin, bu esa, o‘z navbatida, turistik tashkilotlarni investorlar uchun yanada jozibador qiladi.

Ekologik barqarorlik va ijtimoiy mas’uliyatga qaratilgan loyihalarni ishlab

chiqish va amalga oshirish hukumat va xalqaro tashkilotlarning yangi grantlari va moliyaviy ko‘magidan foydalanish imkoniyatini ochib beradi, shuningdek, bozordagi o‘rnini mustahkamlaydi. Xodimlarni o‘qitish va rivojlantirishga sarmoya kiritish xizmat sifatini yaxshilaydi va korxonaning innovatsion salohiyatini oshiradi, bu esa uzoq muddatli muvaffaqiyatning kalitidir.

Xulosa qilib aytganda, turizm korxonalarining muvaffaqiyati ko‘p jihatdan ularning iqtisodiy muhitdagi o‘zgarishlarga moslasha olishi, mahsulot va xizmatlarini rivojlantirishda innovatsion bo‘lishi, moliyaviy resurslarni samarali boshqarish qobiliyatiga bog‘liq. Taklif etilgan tavsiyalarga amal qilish turistik korxonalariga nafaqat kuchli raqobat sharoitida omon qolishga, balki sezilarli o‘sish va rivojlanishga erishishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. <https://www.unwto.org>. World Tourism Barometer and Statistical Annex
2. <https://wtcc.org/research/economic-impact/> The World Travel & Tourism Council, WTTC
3. Gudkov A., Dedkova E., Rozhdestvenskaia E. Financial instruments for tourism development: Challenges and opportunities / International Conference on Comprehensive Science, 2020. – PP. 70-80.
4. Aidjanovich X. A. Jahon mamlakatlarida turizm industriyasining rivojlanish tendensiyalari / E-Conference Zone, 2023. – PP. 84-90.
5. Eshonkulov D. Turizm sohasini davlat tomonidan boshqarish yo‘nalish va mexanizmlarining ahamiyati / Академические исследования в современной науке, 2023. – № 2 (13). – В. 225-229.
6. Xamdamov A. Turizm sohasida raqamli integratsiya resurslaridan samarali foydalanishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish. Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori dissertatsiya avtoreferati. – Samarqand, 2024. – 56 bet.
7. Hamdamov A. Turizm sohasida raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish tamoyillari va omillari //Economics and Innovative Technologies. – 2023. – T. 11. – №. 4. – С. 375-382.